

Hyperdada

„A po dadaismu počne se teprve svobodný běh fantazie, který bude více dada než aktuální hnutí“ — napsal André Breton. Myslí svými slovy patrně na surrealismus, který přišel záhy vystřídati uměleckou anarchii dada. Ale my chceme zde těmito slovy uvést cosi, co nazveme „hyperdada“ nebo „surdada“, cosi, co je více a podstatněji dada než dadaistické literární hnutí; totiž dadaismus vzdálený literatury a vyrůstající z pohybu a děje aktuálního života. Surdadaismus, hyperdadaismus toho druhu a smyslu, podle něž lze definovat *charakter moderního humoru* jako *dada*. Vskutku v dnešním životě, daleko mimo literaturu a umění, vyrůstá cosi, co můžeme nazvat *dada* a chcete-li *naddada*. Tak jako jsme označovali zjevy a skutečnosti, které neměly nic nebo tuze málo společného s poezií Byronovou, Hugovou, Lamartinovou či Máchovou, romantickými; jako jsou horské krajiny s vodopády, měsíčním světlem a zříceninami romantické, jako je romantická stará Praha nebo Tábor (a zároveň uvidíme, je obě dadaistické), jako jsou romantické určité osudy a povahy, tak můžeme jiné skutečnosti, zjevy, případy a události pokládati za dadaistické.

Lze často usvědčit dadaismus, jenž chtěl proventilovat zatuchlý a plesnivějící umělecký svět a vysmýčít pavučiny literatury, jako hnutí nevyčísitelně literární. Přitom však nelze opomenouti k jeho dobru vésti v evidenci všechny případy, kdy dadaismus přestává být pouhou literaturou. Jistěže mnohé dadaistické vtipy a žerty byly jen úzce literární. Jistěže dadaistický humor byl převážně literárním humorem. A ježto takový humoristický duch mívá obyčejně sklon k nudě a melancholii, není divu, že se později oddal surrealistickým a mediálním šílenstvím, že dadais-

235

tická bezhlavost byla vystřídána šíleným pokřikem zoufalé surrealistické revoluce. Ale o to nám zde nejde. Vymizel-li dnes dadaismus — byť ne tak docela — z literatury, žije, vybuchuje a perlí se jeho uličnictví v životě.

Takový dadaismus je reakcí vitality proti zhoubě; hubí vše, co ničí život v jeho volnosti a rozvinu. Humor vybuchuje v překérných situacích a řekli jsme, že charakter moderního humoru je *dada*. Jestliže Bergson definoval humor jako obranu života proti zmechanizování, můžeme obdobně říci, že *dada* je záchranou života proti sebevražedným mániím filosofie a hladomoru umění.

Dada v životě, životodárné *hyperdada*, svěží a osvěžující elixír, volný běh fantazie, který je více *dada* než literární hnutí, — toto *dada* je nesmírné a mnohotvaré, zrovna tak mnohonásobné a mnohotvárné jako životní romantika — je prostě projevem životní spontánnosti. Literární dadaismus a surrealismus, toť projev duchovního neklidu, těžké krize, nervózy. A ono životní *dada*? Zde klademe s Nietzsche otázkou pro psychiatry: neuróza zdraví, mládí a nadšení? Anebo humor na zříceninách?

Dada jako útok proti nudě. *Dada* jako výstřelek tísněné vitality. *Dada* jako důležité umění smíchu. *Dada* jako energická sebedůvěra života, čelící nudě, jež je tím, co se psychologicky zve *Minderwertigkeitsgefühl* a *Minderwertigkeitssymptom*. A *dada* jako přímý produkt této nudy.

Dada jako sloh bezeslohové doby; v tom smyslu říkali dadaisté, milovníci paradoxu, že normální lidé jsou *dada*, ale dadaisté že jsou proti *dada*. V tomto ohledu je repertoár *dada* na zeměkouli velmi obsáhlý a zejména hojně jsou jeho doklady v naší milené vlasti.

Všechn snobismus a puritanismus je *dada*. Všesokolský slet je *dada*. Destinová, zpívající sokolíkům na vyšehradské skále, je *dada*. Architektura *Riunione adriatica* v Praze je *dada*. Katedrála *Vasila Splašeného* v Moskvě je *dada*. *Kostnice* v Sedlci je *dada*. Anglická tradicionel-

236

nost je dada. Památník odboje je dada. Politika Viktora Dýka je dada. Dr. Karel Kramář je dada. Československý fašismus je dada. Peroutka, literární kritik, je dada. Vatikán je dada. Volná myšlenka je dada. Modernost Tvrdošíjných je dada. Mrákotínský monolit je dada. Slovo „dada“ opisuje a označuje tu komickou nesmyslnost, bláhovitost, nepatřičnost, nenáležitost, směšnost, která pochází z nepřiměřenosti. Bezděčnou absurdnost toho, co chce býti seriózní, hlubokomyslné, majestátní, vznešené, patetické, nádherné, učené a bohorovné a čemu, díky nějakým vnitřním poruchám mozkového atmosférického tlaku, díky neschůdnému myšlení, díky neosvícenosti, se to nedaří. V tom smyslu lze opravdu mluvit například o *dadaistické architektuře*, totiž označiti historizující a dekorativní architekturu bez vkusu, logiky a rozumu, bez zdravého smyslu, přičítají se všem konstruktivním zásadám racionální stavby, za dadaistickou. V tom smyslu mohli jsme českou uměleckou kritiku, rovněž podivuhodně prostou vkusu, soudnosti a inteligence, označiti za dadaistickou. V tom smyslu sluší se označiti filantropické kroužky, Armádu spásy, abstinentní spolky, naše umělecké korporace, veterány, ostrostřelce, selské jízdy jako dada. Označivše je jako dada, nejsme již ani vázáni proti nim bojovati a plýtvati energií: vždyť si nezasluhují než našeho neutrpěného výsměchu. Nedivte se, že v tomto smyslu prohlásili se dadaisté za protivníky dada. Bylo by třeba abonovati se u nějaké novinové výstřižkové kanceláře, abychom mohli si poříditi sbírku dokumentů všesvětového dadaismu. Dennodenně je nacházíme ve všech rubrikách novin, ve sloupcích vnitropolitických i v zahraničních zprávách, v denní kronice, v obrazech ze soudních síní, a našly by se i v rubrikách národohospodářských. Tento dadaismus, někdy tragických a vzrušujících následků nadpřirozeného charakteru, je opravdu nesmrtelný. Je věčný jako božství a jako lidská hloupost.

237

Bez konce byla by řada dadaismů, krutých orgií nevyvratitelné pitomosti, hrůzného šílenství, strašlivé opilosti a těžké zaslepenosti. Takové dada je komedií i tragédií nesmyslnosti všeho počínání tohoto světa, jež jediná revoluce, rozliv druhé potopy, bude s to odplaviti. Literární dada bylo těžkou krizí literatury. Světové dada je znakem těžké krize světa, dechem nezdravé životní atmosféry, symptom nějaké nebývalé zrudnosti. Nejenže toto dada je zjevem buržoazního života a světa, ale buržoazní svět a život je zjevem tohoto dadaismu. Bezhlavý společenský stroj, jenž po léta jde naprázdno, jenž ničí hodnoty a krásy, strašlivý moloch kapitalismu, je dadaistickou nestvůrou. Nuže, jsou-li noviny obrazem tohoto světa, jeho kolektivní duše, je pochopitelné, že budou hotovým sborníkem dadaistických případů. Nikdy nesetkáte se s tak naprostým a názorným obrazem tohoto těžkého případu světového dadaismu, vleklé paralýzy ducha, jako v časopise Armády spásy, který doporučuje se čísti jako list hrozitánského humoru.

V Nouvelle revue française vede André Gide kroniku denních zpráv. Otiskuje tu výstřižky z novin, podávající zvláštní senzacíonelní a příznačné zprávy, v nichž se zrcadlí tvář doby, fragmenty moderního života. Hledá v těchto úryvcích z kroniky dnešků svědecké doklady pro charakterologii moderního světa. Philippe Soupault, jenž je přesvědčen, že moderní poezii, díky objevům Baudelairovým, Lautréamontovým, Rimbaudovým a Apollinairovým, podařilo se přetnouti pouta všech tradic, vybaviti se z jakéhokoliv vlivu literárních škol minulosti, zdůrazňuje, že přece lze v dnešní, dadaistické a postdadaistické slovesné tvorbě konstatovati vlivy, sice naprosto neliterární, ale přece neméně účinné: je to vliv kriminalistické a detektivní literatury, takového Fantômasu (a opravdu toto není literatura a slovesné umění) a vliv různých zpráv z novin. V těchto „faits divers“ jakož i v oně

238

kolportážní literatuře najdeme snímky živé reality, záznamy hříček přírody a hříček života, údivné a někdy přímo zázračné průhledy mezi střídáním dnů i nocí, včerejšků, dnešků a zítřků na naší planetě; fantastika událostí, fantastika dnešního života a fantastika dnešního člověka: boj o petrolej, o kaučuk, o Cínu, horečka burzy a napjatost mezinárodních konferencí, tempo

sociálního života, jeho intermitentní revolty, — zprávy ohromující, nevýslovné, čarodějné, vydražující nervy, záznamy z nomadické, akrobatické a skrytými proudy podemleté pevniny, nedefinovatelné mystérium přítomnosti. Kronika „faits divers“, zapisující čáru osudů, a kronika sebevražd, jichž příčina je nejčastěji burza nebo nuda, pestré osudy lidí tohoto světa, zhuštěné na několika řádcích novin, — ukrývají často do sebe zvláštní poezii našich dnů, ukazují gravitační centra soudobého dění a vyznačují se často epičností, neočekávaností a osudovou nesmyslností vpravdě dadaistickou.

Dadaismus, toť anarchistická a zničující revolta, která devastovala svět umění. Dadaismus opovrhl všemi příkázáními nyní existujících etických i právních, filosofických i estetických kodexů a nehodlal omluviti a ospravedlniti svou neposlušnost vůči vládnoucím morálním i estetickým normám nějakým novým podvodným náboženstvím a nějakým novým vysoustruhovaným světovým názorem. Mocně a vášnivě nenáviděl a negoval každý úmysl, autoritu a organizaci. Žil jen chaotickou touhou po absolutní svobodě inspirace, po absolutní odpoutanosti fantazie. Nežil ve světě výpočtů, burzy, techniky, ve světě elektrodynamického amerikanismu, Fordů, miliard a idiocie, žvýkající gumu, ve světě válek a sociálních revolucí — žil v přeludu umělého vlastního světa, izolovaného vesmíru. Dadaisté rozvrátili umění. Ale nezrušili a nepřekročili hranice jeho vesmíru. A revoluce v tomto vesmíru, takové revoluce v kavárnách a ateliérech Mont-

239

parnassu jsou často bouřemi ve sklenici vody, senzací pro umělecké ateliéry a zajímavostí pro Cookovy turisty, již projíždějí v autokarech po ulicích XIV. čtvrti v Paříži. Ostatně umělecký svět byl dadaistický dávno před dadaismem. Před Montparnassem byl hlavním stanem bohémy Montmartre. A Montmartre je celý cirkem. Jules Depaquit založil tu už dávno samostatnou republiku, jako roku 1924 byla založena republika ostrova St. Louis v centru Paříže: a tyto republiky jsou pustopustý dadaismus. V té staroslavné bohémské republice montmartreské, jež byla zemským rájem umělců (a Evy tohoto ráje bývají také bez toalety), vládla lehká fantazie, kořeněná dobrou náladou, zábavné blagues a láska k umění, vždy sestersky doprovázená láskou k lásce. Zatím na světě se stalo umění vznešeným mařením času, sportem zasvěcenců, filatelii, duševní chorobou, zbytečnou starožitností, umělci jako ironičtí aristokrati a nezvedení rapins, ba jako skuteční bohové a polobohové, kteří také žízňají, žili povzneseni nad všedností života kdesi na hoře Olympu či Parnasu, na Montmartre či Montparnassu, a jako praví mytologičtí bohové nemávali často ani vindry v kapse. Così jako blázeň a cikánské živobyť, které má své smutné kouzlo pod veselým povrchem, mumraj, jaký znáte z poutavé a romantické knihy Murgerovy *Scènes de la vie de bohème*. A v této knize najdete již značnou dozi dada. Tento dadaismus ostatně se tehdy vyškytl pod jiným pojmenováním. Totiž: fumisme. A fumisme, to není nic jiného než stará francouzská fumisterie, nezbedné čtveráctví, blaguerství v činnosti a v permanenci. A tento fumisme je trvalejším ismem než kterýkoliv jiný ismus literární, filosofický, umělecký; je to živá chuť mystifikovati svého bližního, která patří k oněm zálibám, jež si asi lidstvo přes všechny historické převraty zachovává navždycky. Fumisme je neuvěřitelné umění humoru a smíchu. A umění humoru a smíchu není nikdy pouhopouhým uměhumoru a Humor a smích je právě tak výkvětem básnivosti jako prostě produktem života. Komické básnictví je postaveno svou povahou na „okraj umění, k hranicím života“. A ta stránka komické absurdity či absurdní komicnosti, která je stejně příznačnou vlastností dada jako všeho soudobého lidového humoru, je právě obnovené vydání starobohémského fumismu. Což ukazuje, že takovéto dada existovalo už dávno před curyšským „kabaretem Voltaire“, kde Tristan Tzara přečetl světu prvý dadaistický manifest, že dada snad bylo vždy tam, kde žilo umění, kde sešli se dva nebo tři ve jménu umění, ale zároveň že dada není jen věcí umění, ale že je všade, kde vybuchuje moderní smích, groteskní a mocná excentricita života, kde neznámo proč hrouť se plán světa, aby se zkrslil dle jiné a nelogické, absurdní a komické

gravitace. Od Rimbauda a Lautréamonta datuje se tradice dadaistické a surrealistické poezie. Ale to není jediná tradice dada. Gargantua, Don Quijote, Candide — Chaplin, Frigo a nejprvnější filmové grotesky mají do sebe velice silnou dozi dada. Dada kromě literárního dadaismu, hyperdada, sama ryzí absurdní komika, zachycená u svého pramene.

Humor a charakter naší doby je dada. Dada, které se zmocnilo i politiků. Duch dada je duch klauna a augusta z cirku. Slavní pařížští klauni, klasikové svého řemesla (toho strašného řemesla rozesmáti lidi, jak říkával Molière), bratři Fratellini doznali v kterémsi interviewu: „My jsme fantesisty, říká se, a táží se nás, co bylo naším modelem. Neměli jsme však nikdy modelu, kromě života. *Život sám je fantastičtější a spletitější než všechny lidské imaginace a kombinace.* Události jsou harlekýnovým pláštěm, který nás halí až do smrti, a tu vedle pestrých látek sousedí cáry rubášů mrtvol. A pro svou fantastickou neuvěřitelnost stojí konečně život za to, aby byl žit.“ — Nuže, co jiného je řečeno v těchto hluboce pravdivých a neomylnou zkušeností a životním poznáním ověřených větách, než že *život sám*

241

HYPERDADA. ReD I, č. 1, říjen 1927, str. 35—38. Původní, obšírnější podoba této stati byla otištěna pod názvem *O humoru, klaunech a dadaistech* v Pásmu II, č. 1, říjen 1925, str. 6—10. V nové, rozšířené verzi bylo Hyperdada přetištěno v knize Svět, který se směje, str. 31—50.

547

KAREL TEIGE. *Výbor z díla I. Svět stavby a básně. Studie z dvacátých let.* Praha: Československý spisovatel, 1966, S. 235–241, 547.